

Research Paper

Analysis of the Key Factors Affecting the Formation of Spatial Planning Patterns in Rural Areas Based on the Foresight Approach: A Case Study of Lorestan

Omid Omid Shahabad¹, *Seyed Ali Badri², Mohammad Reza Rezvani³, Nader Zali⁴

1. PhD Candidate, Geography and Rural Planning, Faculty of Geography, University of Tehran, Tehran, Iran.
2. Associate Prof., Dep. of Human Geography, Faculty of Geography, University of Tehran, Tehran, Iran.
3. Prof., Dep. of Human Geography, Faculty of Geography, University of Tehran, Tehran, Iran.
4. Associate Prof., Urban Planning Dep., Faculty of Architecture & Art, University of Guilan, Guilan, Iran.

Citation: Omid Shahabad, O., Badri, S., A., Rezvani, M., R., & Zali, N., (2019). [Analysis of the Key Factors Affecting the Formation of Spatial Planning Patterns in Rural Areas Based on the Foresight Approach: A Case Study of Lorestan (Persian)]. Journal of Rural Research, 10(1), 92-113, <http://dx.doi.org/10.22059/jrr.2018.217086.993>

doi: <http://dx.doi.org/10.22059/jrr.2018.217086.993>

Received: 16 Oct 2016
Accepted: 06 April 2018

ABSTRACT

Rural development programs based on different patterns in *Lorestan* province did not have the expected effect on the economic prosperity and improvement of villagers' life. Socially, they had no success to establish the participation of villagers and their empowerment either. In order to eliminate these shortcomings from the rural areas of the province, it is necessary to identify and analyze the key factors in presenting a rural spatial planning pattern through a foresight approach. In this research, Delphi and panel techniques together with the analysis of interactions were implemented with the MicMac software to identify and analyze the key factors involved in designing a pattern for rural spatial planning. The results showed that, out of 40 main problems in rural programs, 13 factors are the most important ones to affect the design of a pattern for the rural areas of *Lorestan*. These factors include rural perspective, futurism, environment, rural economic structure, rural governance, alternative scenarios, features of the regions, land use planning, rural participation, spatial development principles, rural, local capacity and social capital, rural management, and convergence-divergence of the sectors.

Key words:

Spatial pattern, Rural areas, Foresight, MicMac, *Lorestan* province

Extended Abstract

1. Introduction

Rural development programs based on different patterns have failed to achieve the expected success in development of economic prosperity and improvement of rural life in *Lorestan* province, neither have they been socially able to institutionalize the

participation of rural population or empower them in this field. To eliminate these defects from the rural areas of the province, it is necessary to identify and analyze the key factors affecting the rural spatial planning patterns based on the Foresight approach. It is, indeed, the main objective of this research. Therefore, at first, appropriate responses should be provided to the following questions:

What are the problems and insufficiencies of the existing rural spatial planning patterns in *Lorestan* province?

* Corresponding Author:

S. Ali Badri, PhD

Address: Dep. of Human Geography, Faculty of Geography, University of Tehran

Tel: +98 (21) 61113039

E-mail: sabadri@ut.ac.ir

What are the key factors in shaping rural spatial planning patterns based on the Foresight approach in *Lorestan* province?

The scope of this study is the rural areas in *Lorestan* province that, based on previous studies, is ranked at the lowest level of rural development among the other provinces of Iran.

2. Methodology

The study is a qualitative piece of research based on the quasi-numerical or judgment approach within the scope of foresight techniques. Regarding the methodology, it is a combination of documentary and survey methods. The instruments used for data collection and evaluation included books, reports, cyberspace as well as questionnaires developed in three phases. The first phase included semi-open-ended questions, while the second and the third phases were based on closed-ended questions. In this study, the Delphi method was practiced along with panel interviews and cross-impact analyses by the MicMac software (to facilitate structural analysis) conducted to identify and analyze the key factors affecting the pattern of rural spatial planning. It is worth mentioning that 19 qualified experts were identified and asked to conduct the Delphi survey. By making inferences from the current problems in rural spatial planning, it was possible to identify and analyze the factors involved. Among the affecting factors, some were effective and some were affected. In addition, the dominant group of factors in this study included two-dimensional variables that were both effective and affected. This identification task was practically the first step in the foresight technique, called pre-foresight. So, it was possible to present a new, efficient and systematic pattern for rural spatial planning based on the foresight approach.

3. Results

The Delphi method was conducted in three stages in order to do a pathological study on the current patterns of rural spatial planning. The experts reached a consensus of 40% on the main problems associated with the current pattern of rural spatial planning in *Lorestan* province. However for the primary identification of the factors affecting rural spatial planning, several panel-based interviews were held in the presence of five experts who had participated in the Delphi study. Finally, 40 cases of basic damage to the existing programs were scrutinized, and 34 factors were selected as those that affected rural spatial planning patterns. The MicMac software was used to extract and analyze the key factors that formed a prerequisite

for providing a rural spatial planning pattern. The results obtained from the comparison of the analyzed direct and indirect impacts showed that only a few indices would have significant indirect effects on the system and the classification of key factors. In addition, since the given system was unstable, the factors were mainly distributed around the diagonal axis of the affected and effective factors in a crossover chart. The factors had dual effects, but the affected factors were of significant influence.

4. Discussion

Two methods were used to draw the final conclusion about the determination of the key factors affecting rural spatial planning patterns. The first method was based on the ranking of variables in each state, and the second method dealt with the total impact of variables in all the states. This was done by calculating the algebraic summation of the affected and affective variables in both direct and indirect states. Thirteen out of the 14 key affecting factors with both direct and indirect effects proved to be common factors. In other words, the investigation of the indirect relationships of various factors showed that all the first 14 factors with direct effects had been exactly repeated in the classification of the indirect effects, with minor changes in their rankings. Moreover, since the given system was unstable, the factors were mainly distributed around the diagonal axis of the affected and effective factors in the crossover chart. The factors emerged to have dual effects, but the affected factors were of significant impacting power. Therefore, in this study, the list of 14 affected factors was exactly repeated in the class of direct and indirect effects, with the exception of one case. The most important factors in the sequence of effectiveness proved to be rural prospect, foresight, environment, rural economic structure, rural governance, alternative scenarios, characteristics of areas, spatial planning, rural participation, principles of rural spatial development, local capacity, social capital, cultural-ethnic conditions, rural management, and convergence-divergence of sectors.

5. Conclusion

The key factors involved in providing a rural spatial planning pattern include a series of economic, social, natural and spatial aspects of a rural system as well as its management and foresight aspects. Then, consideration of these factors in designing a spatial planning pattern can solve the most important problems in the current rural planning system of *Lorestan* province.

Acknowledgments

This article is derived from a PhD dissertation on geography and rural planning written at the Faculty of Geography, University of Tehran.

Conflict of Interest

The authors declared no conflicts of interest

تحلیل عوامل کلیدی مؤثر بر شکل‌دهی الگوی آمایش فضاهای روستایی با رویکرد آینده‌نگاری (مورد مطالعه: استان لرستان)

امید امیدی شاه‌آباد^۱، سیدعلی بدری^۲، محمدرضا رضوانی^۳، نادر زالی^۴

۱- دانشجوی دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، گروه جغرافیای انسانی، دانشکده جغرافیه، دانشگاه تهران، تهران، ایران.

۲- دانشیار جغرافیای روستایی، گروه جغرافیای انسانی، دانشکده جغرافیه، دانشگاه تهران، تهران، ایران.

۳- استاد جغرافیای روستایی، گروه جغرافیای انسانی، دانشکده جغرافیه، دانشگاه تهران، تهران، ایران.

۴- دانشیار برنامه‌ریزی منطقه‌ای، گروه طراحی شهری، دانشکده معماری و هنر، دانشگاه گیلان، گیلان، ایران.

حکیده

تاریخ دریافت: ۲۵ مهر ۱۳۹۵

تاریخ پذیرش: ۱۷ فروردین ۱۳۹۷

برنامه‌های توسعه و عمران روستایی بر اساس الگوهای مختلف در استان لرستان، توفیق مورد انتظار را در رونق اقتصادی و بهبود زندگی روستاییان نداشته و به لحاظ اجتماعی در نهادینه کردن مشارکت روستاییان و توانمندسازی آنان موفقیت چندانی کسب نموده است. برای از بین بردن این آثار منفی از فضاهای روستایی استان، ضروری است که عوامل کلیدی مؤثر برای ارائه الگوی آمایش فضاهای روستایی با رویکرد آینده‌نگاری به عنوان هدف اصلی این تحقیق شناسایی و تحلیل گردد. بدین روی در این تحقیق با استفاده از روش‌های دلفی، پنل متخصصان و تحلیل تأثیرات متقابل با کمک نرم‌افزار MicMac عوامل کلیدی مؤثر در طراحی الگوی آمایش فضاهای روستایی شناسایی و تحلیل شده است. نتایج به دست آمده نشان می‌دهد که از ۴۰ مسئله و مشکل اصلی برنامه‌های روستایی، ۱۳ عامل چشم‌انداز روستایی، آینده‌نگاری، محیط‌زیست، ساختار اقتصاد روستایی، حکمروایی روستایی، سناریوهای جایگزین، ویژگی‌های مناطق، آمایش سرزمین، مشارکت روستاییان، اصول توسعه فضایی روستایی، ظرفیت محلی و سرمایه اجتماعی، مدیریت روستایی و هم‌گرایی-واگرایی بخش‌ها مهم‌ترین عوامل کلیدی مؤثر بر طراحی الگوی آمایش فضاهای روستایی لرستان محسوب می‌شود.

کلیدواژه‌ها:

الگوی آمایشی، فضاهای روستایی، آینده‌نگاری، میک مک، لرستان

مقدمه

استان‌های محروم از جمله استان لرستان، این است که الگوهای برنامه‌ریزی روستایی از دیدگاه فضایی در سطوح مختلف و در طیفی از برنامه‌های ملی تا طرح‌های بهسازی بافت روستایی انجام می‌گیرد (Pourtaehri, Eftekhari & Badri, 2011:32) (تصویر شماره ۱) به‌گونه‌ای که هر سطح نسبت به سطوح پایین‌تر از خود از کلیت و فراگیری بیشتری برخوردار است. از سویی دیگر نیز عدم تطابق وظایف تخصصی مناطق، با قابلیت‌ها و موقعیت منطقه و همچنین عدم تناسب مقیاس فعالیت‌های تخصصی با ساختار اقتصادی منطقه (Madani & Kabiri, 1999:11) باعث بروز مشکلات اقتصادی در عرصه سرزمین شده به‌طوری که امروزه بیشترین محرومیت‌ها در مناطق روستایی کشور قابل مشاهده است.

تحقق توسعه پایدار کشور در گرو برنامه‌ریزی در همه ابعاد، در مناطق شهری و روستایی است (Molaie Hashjin, 2003:282). با این حال به‌رغم وجود نزدیک به ۷۰ سال سابقه برنامه‌ریزی در ایران، هنوز به مشکلات اساسی کشور در این زمینه پاسخ لازم داده نشده و اقتصاد کشور با قطبی و متمرکز شدن فعالیت‌های اقتصادی، عدم تعادل در نظام سکونتگاهی را دامن زده و در چنین شرایطی، شهر و روستا به جای اینکه واحدی یکپارچه و مکمل هم باشند در اغلب موارد در برابر یکدیگر قرار گرفته‌اند (Afrakhteh, 2009). بنابراین با توجه به اثرات سوء تمرکزگرایی، به نظر می‌رسد اتخاذ سیاست عدم تمرکز در برنامه‌ها، موتور پیشرفت و توسعه همه حوزه‌ها به‌ویژه مناطق روستایی باشد (Mahmoudi, 2012:6).

نکته بارز در نظام برنامه‌ریزی کشور و به طور خاص در

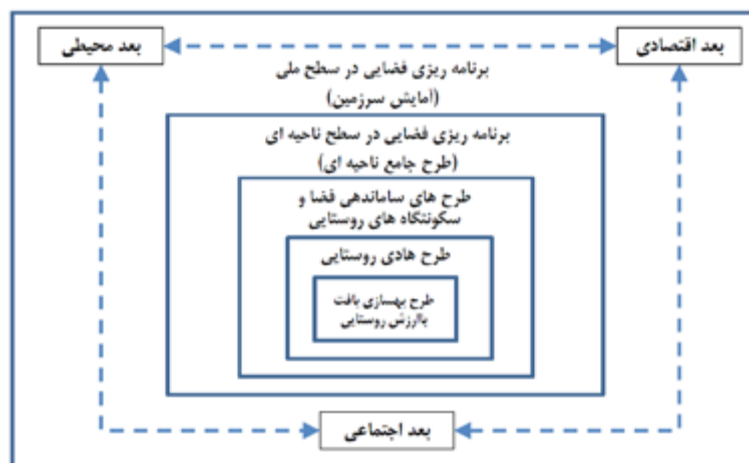
* نویسنده مسئول:

دکتر سید علی بدری

نشانی: گروه جغرافیای انسانی، دانشکده جغرافیه، دانشگاه تهران

تلفن: ۶۱۱۱۳۰۳۹ (۲۱) +۹۸

پست الکترونیکی: sabadri@ut.ac.ir

فصلنامه پژوهش‌های روستایی

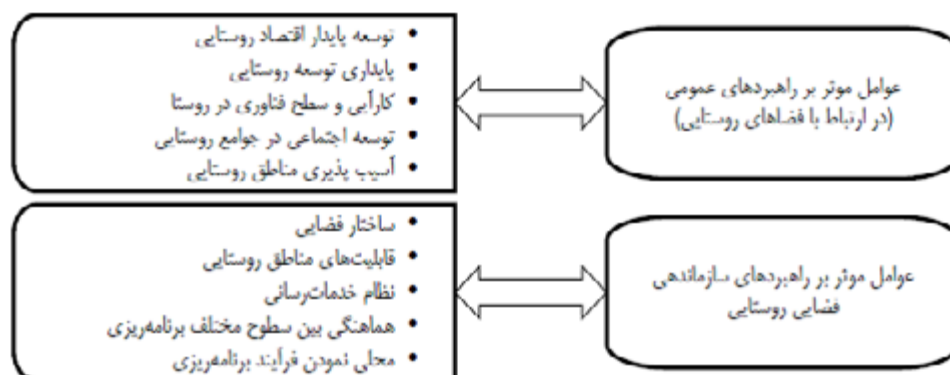
تصویر ۱. انواع و سطوح برنامه‌ریزی مرتبط روستایی در ایران. منبع: Pourtaheri, Eftekhari & Badri, 2011:32

Spatial Planning, 2006C: 5; Plan & Budget Organization, 2015: 2.)

آثار و نتایج اقداماتی که بر اساس الگوهای مرسوم برنامه‌ریزی روستایی در استان لرستان بکار گرفته شده، نشان می‌دهد که پاسخگوی توسعه‌نیافتگی روستاهای این استان نبوده‌اند، به طوری که در پژوهش‌ها، تحقیقات و گزارش‌های رسمی گوناگون، سطح توسعه‌یافتگی روستایی استان لرستان در رتبه‌های انتهایی بین استان‌های کشور قرار دارد (Ghadiri, 2013; Shaikholeslami & Biranvandzadeh, 2009). حتی در سطح کشور نیز سکونتگاه‌های روستایی با شدت و ضعف متفاوت با چالش‌هایی نظیر فقر، نابرابری درآمدی، مهاجرت‌های روستایی و تخلیه روستاها، غفلت از مدیریت کالبدی و فضایی و آسیب‌پذیری بالای سکونتگاه‌های روستایی روبه‌رو هستند (Pourtaheri & Naghavi, 2012: 53)، که در استان لرستان مواردی نظیر؛ بیکاری گسترده و مسئله اشتغال در نواحی روستایی و از همه مهم‌تر نابسامانی نظام استقرار روستاها را می‌توان بدان اضافه کرد (Lorestan Province, 2013: 196).

برنامه‌های توسعه و عمران روستایی بر اساس الگوهای مختلف، توفیق مورد انتظار را در رونق اقتصادی و بهبود زندگی روستاییان نداشته و به لحاظ اجتماعی در نهادینه کردن مشارکت روستاییان و توانمندسازی آنان موفقیت چندانی کسب ننموده است (Pirbabaee, 2004:61).

البته آمایش سرزمین تنظیم کنش متقابل بین عوامل انسانی و عوامل محیطی به منظور ایجاد سازمان سرزمینی مبتنی بر بهره‌گیری بهینه از استعداد‌های انسانی و محیطی است (National Center of Spatial Planning, 2006A: 5) و جامعه روستایی نیز بخشی از این سازمان سرزمینی محسوب می‌شود که در برنامه آمایش ملی جایگاه خود را دارد (تصویر شماره ۲). در الگوی آمایش منطقه‌ای نیز هدف از تهیه برنامه آمایش استان‌ها دستیابی به سندی است که سازمان فضایی منسجم، اثربخش، مبتنی بر احصاء و به‌کارگیری روش‌های اجرایی را برای دستیابی به توسعه پایدار در چارچوب توسعه ملی، مبتنی بر اصول مصوب آمایش سرزمین که یکی از این اصول "رفع محرومیت‌ها، به‌خصوص در مناطق روستایی کشور" است، ارائه نماید (National Center of

فصلنامه پژوهش‌های روستایی

تصویر ۲. الگوی آمایش سرزمین در سطح ملی با نگاه به فضاهای روستایی. منبع: استنتاج از National Center of Spatial Planning, 2006B: 95-96

یا «تنظیم کنش متقابل بین عوامل انسانی و محیطی برای ایجاد سازمان سرزمینی» (National Center of Spatial Planning, 2006) (A:5) تعبیر کرده‌اند، اما این تعاریف محصول تطور این رویکرد در نظام برنامه‌ریزی کشور است.

اما به طور کلی برنامه‌ریزی فضایی نه مفهومی منفرد و نه یک فرایند و یا ابزار است، بلکه مجموعه‌ای از مفاهیم، فرآیندها و ابزارها است (Albrechts, 2001, 1) که در جهت ایجاد سازمان و ساختار فضایی مطلوب و دلخواه مورد استفاده قرار می‌گیرد (Misra .R.P, 1975, 14) و نوعی برنامه‌ریزی استراتژیک یا همان راهبردی است. به سخن دیگر، برنامه‌ریزی فضایی تنها به کالبد و کاربری اراضی ختم نمی‌شود و بایستی دیگر ابعاد، از جمله اقتصاد و اجتماع را هم در برگیرد (Healey P, 1994, 45). ضمن اینکه برنامه‌ریزی فضایی و برنامه‌ریزی منطقه‌ای هر دو در تلاش‌اند تا کلیه فعالیت‌های عمده مرتبط با فضا را در سطح سرزمینی، یکپارچه و منسجم سازند (Kunzmann, K. 2006, 46).

آینده‌نگاری

آینده‌نگاری را فرایندی سیستماتیک و مشارکتی برای گردآوری اطلاعات (راجع به) آینده و ایجاد چشم‌انداز میان‌مدت تا بلندمدت برای اثرگذاری بر تصمیمات زمان حال و انجام فعالیت‌های مشترک تعریف کرده‌اند (FOREN, 2001). فعالیت‌های اخیر آینده‌نگاری عمدتاً بر پایه یک مشکل یا مسئله انجام می‌شوند. به عبارتی بهتر، فعالیت‌های آینده‌نگاری مساله‌محور شده‌اند و بر روی مسائل تمرکز دارند (Havas, 2003).

آینده‌نگاری را می‌توان حاصل تلاقی ۳ دسته از مفاهیم در حوزه‌های مختلف یعنی برنامه‌ریزی یا برنامه‌ریزی استراتژیک، آینده‌اندیشی و شبکه‌سازی یا توسعه سیاست دانست. (Nazemi, 2006) Ghadiri در واقع آینده‌نگاری برآمده از نیاز «آمادگی برای آینده؛ یعنی به کار بردن منابع به بهترین وجه ممکن برای دستیابی به مزیت رقابتی»، «بهبود کیفیت زندگی» و «توسعه پایدار» است (Foundation of Development Tomorrow, 2005: 26).

فرایند آینده‌نگاری از سوی صاحب‌نظران مختلف تقریباً چارچوب واحدی دارد به طوری که عمدتاً شامل سه مرحله پیش آینده‌نگاری (کارهایی که قبل از آینده‌نگاری باید انجام داد)، آینده‌نگاری و پس‌آینده‌نگاری (فرایند پیاده‌سازی نتایج آینده‌نگاری) است (Martin, 1995, 141; Voros, 2003, 15). اما در عین حال برخی دیگر از صاحب‌نظران این سه مرحله را بسط داده‌اند به طوری که ریجر مدل ۷ مرحله‌ای برای فرایند آینده‌نگاری ارائه کرده است (Reger, 2001, 538). لیکن در تمامی این نظرات ورودی یا کارهایی که قبل از آینده‌نگاری باید انجام داد به عنوان

بنابراین به‌منظور از بین بردن این آثار منفی از فضاهای روستایی استان لرستان ضروری است که عوامل کلیدی مؤثر برای ارائه الگوی آمایش فضاهای روستایی با رویکرد آینده‌نگاری به عنوان هدف اصلی این تحقیق شناسایی و تحلیل گردد، که برای دستیابی به این هدف، ابتدا بایستی برای سؤالات زیر پاسخ‌های مناسبی داده شود:

۱- نارسایی‌ها و مشکلات الگوهای موجود برنامه‌ریزی روستایی استان لرستان چیست؟

۲- عوامل کلیدی مؤثر بر شکل‌دهی به الگوی آمایش فضاهای روستایی استان لرستان با رویکرد آینده‌نگاری چیست؟

مروری بر ادبیات موضوع

به منظور شناخت عوامل کلیدی و مؤثر بر طراحی الگوی آمایش فضاهای روستایی با رویکرد آینده‌نگاری ضروری است ابتدا مفاهیمی همچون آمایش سرزمین، آینده‌نگاری و برنامه‌ریزی روستایی بررسی و ویژگی‌های آن‌ها را برشمرد، تا بتوان بر اساس آن مهم‌ترین پارامترهای مؤثر بر یک الگوی فرایندی از آمایش روستایی را احصا نمود.

آمایش سرزمین

آگاهانه بودن، عقلانیت، روش‌مند بودن، آینده‌گرا بودن، هدف‌گرا بودن، منظم و کنش محور بودن، از ویژگی‌های برنامه‌ریزی است (Faraji Dana, 1992; Momeni, 1999; Elgendy, 2002, 9) Faludi, 2003, 14-15. بروز معضلاتی همچون عدم تعادل‌های منطقه‌ای برنامه‌ریزان را به سمت تفکر چندبعدی و پویا هدایت نموده است. آن‌ها پی بردند که برای توسعه نیاز است همه بخش‌ها را در کنار هم دید و نه به صورت مجزا (Naroei, 2008:14). در حال حاضر بر خلاف برنامه‌ریزی متمرکز اقتصادی که مورد تردید فراوان است، برنامه‌ریزی با رویکرد میان بخشی، یعنی برنامه‌ریزی منطقه‌ای و به‌ویژه برنامه‌ریزی فضایی روزبه‌روز مورد اقبال بیشتری قرار گرفته است (Kunzmann, 2006, 48).

به‌رغم وحدت نظری که در مورد ضرورت و اهداف کلی آمایش سرزمین وجود دارد لیکن تفاوت‌های بسیاری بین نظام‌های برنامه‌ریزی فضایی در کشورهای مختلف از جمله در شرایط فرهنگی و تاریخی، الگوهای جغرافیایی و کاربری‌های اراضی، نهادها، چارچوب قانونی و اداری، سطوح توسعه اقتصادی و شهری، و ملاحظات ایدئولوژیکی و سیاسی (EC, 1997, 34) وجود دارد. از سوی دیگر برنامه‌ریزی فضایی بر مسائل مربوط به هماهنگی یا یکپارچگی ابعاد فضایی سیاست‌های بخشی از طریق یک راهبرد سرزمین پایه (Cullingworth and Nadin, 2006, 91) تأکید می‌کند.

در ایران هر چند آمایش سرزمین را «مهندسی ترتیبات بهره‌وری بهینه از ظرفیت‌های اجتماعی و طبیعی» (Fouladi, 2002: 91) و

پیش آینده‌نگاری، یکی از مراحل اصلی است.

آمایش سرزمین و آینده‌نگاری

آمایش سرزمینی در طول تاریخ خود تغییرات وسیعی یافته است و این تغییرات در دو حوزه "نظریه‌های آمایش و روش اجرای آمایش" قابل پیگیری است. آینده‌اندیشی بیشتر در حوزه دوم یعنی "روش اجرای آمایش" با این حوزه پیوند خورده است، گرچه تأثیر آن به نظریه‌های آمایش نیز ناچیز نبوده است. پیوند میان دو حوزه آمایش سرزمین و آینده‌اندیشی به ظهور مفاهیم جدید انجامیده است، اما مهم‌ترین مفاهیم زاییده شده در این پیوند "آینده‌نگاری منطقه‌ای" و "سناریوهای آمایش" می‌باشند (Nazemi, 2009: 8)، که این دو مفهوم ارتباط سیستماتیک با یکدیگر دارند و تکمیل کننده یکدیگر می‌باشند. به طوری که در آینده‌نگاری منطقه‌ای تأکید اصلی به فرایند برنامه‌ریزی منطقه‌ای است و نه خود برنامه و سناریوهای آمایش نیز به آینده‌های گوناگون و بدیل^۲ توجه دارد.

اگر برنامه‌ریزی روستایی به عنوان سلسله عملیاتی تلقی شود که در آن رسیدن به رفاه و امنیت هر چه بیشتر ساکنان روستا و حفاظت از محیط‌زیست در نواحی روستایی (در سطح قابل قبولی از استانداردهای زیستی) مورد نظر است (Rezvani, Nazari & Pourtaheri, 2010: 86-88; Motiee Langroudi, 2007: 17). بنابراین می‌تواند سازوکاری مناسب برای ایجاد رفاه ساکنان روستاها و جلوگیری از تخریب منابع طبیعی اعم از تجدیدشونده و تجدید نشدنی در نواحی روستایی باشد (Rezvani, 2011: 2). در حال حاضر نگاه جهانی به برنامه‌ریزی روستایی تغییر کرده و برنامه‌ریزان با دیدگاه نقادانه به مفهوم توسعه روستایی، آن را در قالب رویکردی یکپارچه به توسعه سرزمین با تبعیت از طرح آمایش سرزمین و بر بستر توسعه پایدار دنبال می‌کنند (Pourtaheri, Eftekhari & Badri, 2011: 19).

پیشینه تحقیق

برخی از صاحب‌نظران حوزه توسعه روستایی در خصوص چالش‌های برنامه‌ریزی روستایی و عمده‌ترین موضوعات مؤثر بر آن تحقیق نموده‌اند که در ذیل به برخی از آن‌ها اشاره می‌شود:

عمده‌ترین مسائل توسعه روستایی در ایران و به تبع عوامل مؤثر بر آن را در موضوعات اقتصادی، مدیریتی و برنامه‌ریزی، محیطی، اجتماعی، فیزیکی-کالبدی (Kalantari et al., 2007: 113; Mahmoudi, 2012: 11) و کاربری زمین (Eftekhari, Badri & Sojasi, 2011) طبقه‌بندی می‌کنند. لیکن بر چشم‌انداز و نظام مدیریت برنامه‌ریزی توسعه مناطق روستایی و تأکید بر اصولی چون تغییرات محیطی، مفهوم توسعه روستایی، ابعاد نظام مدیریت برنامه‌ریزی روستایی (Firouznia, Eftekhari & Badri, 2011) تأکید

ویژه‌های شده است.

همچنین اگر بپذیریم برنامه‌ریزی توسعه روستایی بخشی از نظام برنامه‌ریزی کشور به ویژه در برنامه‌های آمایش سرزمین است، تلاش برای داشتن یک برنامه ملی آمایش سرزمین در ادوار گذشته همواره با موانع و چالش‌های متعددی مواجه شده است. تجربه برنامه‌ریزی از نوع آمایش سرزمین در ایران مؤید اتفاقات و تصمیم‌گیری‌های پرفراز و نشیبی در ابعاد مفهومی، نظریه‌ای، تکنیکی، رویه‌ای، فرایندی، سازمانی و قانونی است که مهم‌ترین علل عدم تحقق برنامه‌های آمایش سرزمین در ایران در زمینه‌های مفهومی، سازمانی و قانونی است (Sharifzadegan & Razavi Dehkordi, 2010: 87).

در مقاله‌ای با عنوان «مهندسی مجدد فرایند برنامه‌ریزی با تأکید بر کاربرد آینده‌نگاری» ضمن معرفی رویکرد آینده‌نگاری و آینده‌پژوهی، با نقد فرایند برنامه‌ریزی موجود، به معرفی فرایند جدید برنامه‌ریزی پرداخته شده و ضرورت استفاده از رویکرد آینده‌نگاری را مورد تأکید قرار می‌دهد (Pour Mohammadi et al., 2010: 56).

شاید نزدیک‌ترین پروژه آینده‌نگاری به موضوع این تحقیق، مربوط به آینده‌نگاری روستایی ۲۰۲۵ ایرلند است. هدف از این پروژه آینده‌نگاری ارائه چشم‌انداز نواحی روستایی و ساحلی ایرلند است و بر عوامل کلیدی همچون رونق اقتصادی جوامع روستایی، کیفیت حفاظت از محیط‌زیست و افزایش استفاده از منابع طبیعی ایرلند در سال ۲۰۲۵ تأکید دارد. ضمن اینکه این پروژه نتایج محتمل از سناریوهای جایگزین آینده برای موضوعات انتخاب شده را شناسایی می‌کند. یک سناریو ادامه روند کنونی است و سناریو دیگر شامل طرح‌هایی است که به میزان بالاتری از اجرای اهداف مندرج در سیاست‌های ملی منجر می‌شود (Walsh & Mannion, 2005).

منطقه مورد مطالعه

محدوده مورد مطالعه در این رساله فضاهای روستایی استان لرستان است. این استان از نظر وسعت با ۲۸۲۹۴ کیلومتر مربع رتبه ۱۶ در سطح کشور دارای سهم ۱٫۷ درصدی است. همچنین با داشتن ۶۷۸۲۹۲ نفر جمعیت روستایی سهم ۳٫۴ درصدی از جمعیت روستایی کشور را به خود اختصاص داده لیکن بر اساس بسیاری از تحقیقات انجام شده از نظر توسعه‌یافتگی روستایی استان‌های کشور در رتبه‌های انتهایی واقع شده است. ضمن اینکه در این استان علاوه بر برنامه‌های ملی سرزمینی برنامه‌هایی نظیر طرح کالبدی منطقه زاگرس، طرح ساماندهی فضاها و سکونتگاه‌های روستایی استان لرستان و برنامه آمایش استان لرستان به انجام رسیده است.

2. Alternative futures

مدل مفهومی

با استنتاج از نظریه‌هایی همچون یکپارچگی فضایی، تعادل و توازن، توسعه پایدار و توسعه انسانی که در بطن آمایش سرزمین وجود دارد، در کنار نظریه‌های آینده‌نگاری و مداخله آن‌ها در برنامه‌ریزی روستایی با به‌کارگیری روش‌های آینده‌نگاری در ابعاد و مؤلفه‌های مختلف می‌توان عوامل مؤثر بر الگوی آمایش فضاهای روستایی در استان لرستان را شناسایی و تحلیل نمود (تصویر شماره ۳). این اقدامات عملاً گام اول در یک فعالیت آینده‌نگاری است که پیش از آینده‌نگاری نام دارد و می‌توان در گام‌های بعدی الگویی نو، کارا و سیستماتیک برای آمایش فضاهای روستایی با رویکرد آینده‌نگاری ارائه نمود.

روش شناسی تحقیق

رویکرد شبه عددی یا قضاوتی، حد وسط بین روش‌های کیفی و کمی است. در بیشتر مواقع قضاوت‌های ذهنی نیازمند کمی‌سازی از طریق یک سری قوانین یا تعاریف هستند. همچنین برخی روش‌ها از برآوردهای احتمالی ذهنی استفاده می‌کنند (Zali, 2013: 81). پژوهش حاضر نیز از نوع پژوهش کیفی و منطبق بر رویکرد شبه عددی یا قضاوتی در حوزه روش‌های آینده‌نگاری

است لیکن از نظر نوع تحقیق نیز ترکیبی از روش‌های اسنادی و پیمایشی است. ابزار سنجش و اندازه‌گیری اطلاعات علاوه بر کتاب‌ها، گزارش‌ها و فضای مجازی، تدوین پرسشنامه (ها) در سه مرحله بوده است که دور اول آن شامل سوالات نیمه‌باز و دورهای دوم و سوم سوالات بسته‌ای را در بر دارد که از طرق مختلف نظیر پست و آدرس الکترونیکی برای پاسخ‌دهندگان ارسال شده است.

در روش‌های دلفی و پانل افراد پاسخگو به صورت نمونه‌گیری انتخاب نمی‌شوند بلکه در این روش‌ها، بر اساس ویژگی‌های افراد نظیر سابقه، نزدیک بودن رشته تحصیلی و سابقه تجربی، احتمال پاسخگویی، درجه علمی و مانند آن بر طبق اولویت دعوت به عمل می‌آید (Ghadiri Masoom, 2013: 80). در این تحقیق نیز ۱۹ نفر از افراد متخصص و کارکرده در حوزه‌های برنامه‌ریزی روستایی، شهری و آمایش سرزمین شناسایی شدند که تعداد ۱۰ نفر در دانشگاه‌های استان لرستان و دستگاه‌های اجرایی استان (مرتبط با حوزه روستایی) اشتغال دارند و تعداد ۴ نفر نیز اساتید دانشگاه‌های خارج از استان می‌باشند و تعداد ۵ نفر نیز محققان حوزه روستایی در خارج از استان لرستان هستند که این دسته از افراد نیز با سابقه فعالیت در استان لرستان و یا سابقه تحقیق و مطالعه در حوزه برنامه‌ریزی استان لرستان را داشته‌اند.

تصویر ۳. مدل مفهومی تحقیق. منبع: نگارندگان، ۱۳۹۵

کلیدی را استخراج و رتبه‌بندی می‌نماید (Godet, 1991, 91).

بر اساس یافته‌ها و نتایج نهایی دلفی که از پرسشنامه‌ها استخراج می‌شود عوامل کلیدی در طراحی الگوی آمایش فضاهای روستایی تدقیق شده که با استفاده از روش تحلیل تأثیرات متقابل با کمک نرم‌افزار MicMac تحلیل‌های لازم انجام گرفته است (تصویر شماره ۴).

یافته‌ها

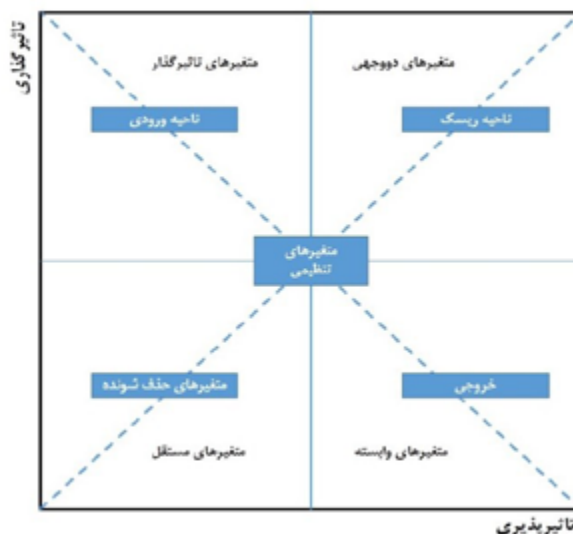
آسیب‌شناسی الگوهای فعلی برنامه‌ریزی روستایی

به کارگیری روش دلفی عمدتاً با هدف کشف ایده‌های خلاقانه و قابل اطمینان و یا تهیه اطلاعاتی مناسب به منظور تصمیم‌گیری است. بر این اساس در این تحقیق روش دلفی در سه مرحله اجرا شده است.

در دور اول این دلفی بر اساس پرسشنامه‌ای با سؤالات نیمه‌باز از خبرگان خواسته شده است برای هر یک از اصلی‌ترین مشکلات و مسائل الگوهای فعلی برنامه‌ریزی روستایی (برگرفته از تجارب پیشین و بررسی الگوهای موجود) مندرج در پرسشنامه (۳۹ گویه)، وزن مناسبی از ۱ تا ۱۰ در نظر گیرند و چنانچه موارد دیگری که از نظر خبرگان به عنوان آسیب‌های الگوهای فعلی برنامه‌ریزی روستایی و یا برنامه‌ریزی در ارتباط با روستاها تشخیص داده می‌شود - که در پرسشنامه قید نشده است - را در قسمت دوم پرسشنامه به همراه توضیحی مختصر ذیل آن، بیان نمایند.

بر اساس یافته‌های منتج از پیشینه تحقیق و مبانی نظری تعدادی از موارد استخراج و سپس پرسشنامه موردنظر طراحی و با استفاده از روش دلفی (Delphi) در چند دور، بین خبرگان منتخب توزیع شده است. در این تحقیق به منظور برآورد میزان روایی پرسشنامه و سؤالات مطروحه در آن از روش اعتبار محتوی استفاده شده و برای محاسبه پایایی، از ضریب آلفای کرونباخ بهره گرفته شد. این ضریب در پرسشنامه دور اول ۰/۶۹۸ و در دور دوم ۰/۸۹۱ و در پرسشنامه دور سوم ۰/۹۶۱ به دست آمد. بنابراین پرسشنامه‌های تحقیق از پایایی خوب و قابل قبولی برخوردار می‌باشند.

روش میک مک که مخفف فرانسوی «ماتریس ضرایب تحلیل اثر متقاطع به منظور طبقه‌بندی» است به جهت آسان‌تر شدن تحلیل ساختاری طراحی شده است (Godet, 2006, 185). این نرم‌افزار به منظور انجام محاسبات پیچیده ماتریس متقاطع و به گونه‌ای طراحی شده است که ابتدا متغیرها و مؤلفه‌های مهم در حوزه موردنظر را شناسایی کرده و سپس آن‌ها را در ماتریسی مانند ماتریس تحلیل اثرات وارد نموده و میزان ارتباط میان این متغیرها با حوزه مربوطه توسط خبرگان، تعیین می‌شود. متغیرهای موجود در سطرها بر متغیرهای موجود در ستون‌ها تأثیر می‌گذارند. بدین ترتیب متغیرهای سطرها، تأثیرگذار و متغیرهای ستون‌ها، تأثیرپذیر می‌باشند (Kippenberger, 1999, 18). ماتریس به دست آمده را می‌توان با نمودار متناظر آن نیز نمایش داد که در آن نمودار برای تأثیرگذاری هر گروه بر دیگری توسط «پیکان‌ها» و میزان تأثیرگذاری به صورت عددی، در بالای آن پیکان نمایش داده می‌شود. نهایتاً بر اساس توپولوژی متغیرها این نرم‌افزار عوامل

تصویر ۴. نمودار تحلیل تأثیرگذاری و تأثیرپذیری متغیرها بر یکدیگر. منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۵

- کم‌توجهی به ساختار اقتصاد روستایی در الگوهای فعلی و نقش آن در رونق اقتصادی روستاها
- کم‌توجهی به نحوه شکل‌گیری و تأثیرگذاری پیوندهای روستایی-شهری در الگوهای فعلی
- فشارهای سیاسی مسئولان محلی در حین برنامه‌ریزی و درنهایت انحراف محصول فرایند برنامه‌ریزی
- کم‌توجهی به برنامه‌ریزی برای خلق فضاهای توسعه در مناطق روستایی برای رونق اقتصادی
- نامفهوم بودن آینده شهرهای کوچک و ارتباط آن‌ها با روستاها
- مشخص نکردن سازوکارهای اطلاع‌رسانی مناسب برای آموزش‌های لازم به منظور تسهیل مشارکت روستاییان در برنامه‌ریزی
- ضعف علمی بدنه کارشناسی نهادهای متولی تهیه برنامه‌های روستایی و بهره‌برداری اندک از توان علمی دانشگاهی
- مشخص نبودن چشم‌انداز استراتژیک در برنامه‌های موجود برای احساس تعهد عمومی
- بی‌توجهی و گسست بین سلسله اقدامات برنامه به دلیل نبود دیدگاه آمایشی در توسعه روستایی
- نادیده گرفتن سناریوهای جایگزین توسعه فضاهای روستایی
- قرارگیری نظام روستایی در زیر سایه نظام شهری در الگوهای کلان نظام برنامه‌ریزی کشور
- وجود دیدگاه‌های منسوخ شده و فقدان رویه و نگرش نوآوری در برنامه‌ریزی روستایی
- بی‌توجهی به حجم اعتبارات موردنیاز در زمان تدوین برنامه‌های روستایی
- عدم توجه به موضوعات کلان کشوری
- وجود دیدگاه دولتی در برنامه‌ریزی روستایی
- نادیده گرفتن هویت مکانی و کارکردی مناطق روستایی
- عدم ارائه ابزارهای اجرای سیاست‌های روستایی در الگوهای فعلی
- ضعف در مبانی مفهومی واژگان کلیدی نظیر توسعه فضایی، پایداری، توازن و تقویت مناطق روستایی
- وجود تناقض در قوانین و مصوبات سیاست‌های مربوط به فضاهای روستایی
- سطح پایین استفاده از آگاهی مردم روستایی برای مشارکت در تدوین برنامه‌های روستایی
- بدین ترتیب پس از ارائه پرسشنامه‌ها به ۱۹ نفر از خبرگان ۱۸ پرسشنامه برگشت داده شد. در دور دوم پرسشنامه‌های که عملاً جمع‌بندی نتایج دور اول است، تدوین شد. در این دور بر اساس نظرات خبرگان، ۱۳ گویه ترکیب و به ۶ گویه تبدیل و همچنین ۶ گویه جدید نیز اضافه شد. بدین ترتیب ۴۰ مورد از اصلی‌ترین مشکلات و مسائل الگوهای فعلی برنامه‌ریزی روستایی در استان لرستان برای ۱۸ نفر از خبرگان ارسال و از آنان خواسته شد با توجه به میانگین نظرات خبرگان در هر گویه، نظر پیشین خود را اصلاح و یا تعدیل نمایند. در دور سوم نیز به همین ترتیب اقدام شد که بر اساس نتایج به دست آمده، در مجموع ۴۰ مورد به شرح ذیل به اجماع رسید:
- غفلت از بحران‌های محیط‌زیستی به‌ویژه مشکل آب در الگوهای فعلی برنامه‌ریزی روستایی
- نداشتن دیدگاه آینده‌نگاری در برنامه‌ریزی روستایی
- نبود متولی واحد مدیریت اجرای برنامه‌های روستایی در الگوهای فعلی برنامه‌ریزی
- عدم توجه به ویژگی‌ها و دارایی‌های (فیزیکی و غیرفیزیکی) مناطق و ارائه نسخه واحد برای همه
- کم‌توجهی به تدوین چشم‌انداز توسعه روستایی در الگوهای فعلی برنامه‌ریزی
- بی‌توجهی به ابعاد اقتصادی، اجتماعی و محیطی برنامه‌ها و سیاست‌های روستایی منتج از الگوهای فعلی
- وجود دیدگاه‌های عمدتاً کالبدی به برنامه‌های روستایی و بی‌توجهی به جنبه‌های اقتصادی توسعه
- عدم توجه به ظرفیت محلی و توسعه سرمایه اجتماعی در نواحی روستایی
- عدم توجه به مشارکت مردم محلی در تهیه برنامه‌های روستایی
- بی‌توجهی به شیوه حکمروایی خوب در کشور
- شناخت نادرست از مفهوم آمایش سرزمین در بین تصمیم‌سازان و تصمیم‌گیران
- نداشتن اصول توسعه فضایی روستایی به‌عنوان رکن اصلی و پیش‌نیاز الگوی توسعه روستایی استان
- عدم ارائه برای نقد و بررسی برنامه قبل از اجرایی شدن آن
- فقدان پایش و ارزیابی دوره‌ای برنامه‌های روستایی
- بخشی‌نگری الگوهای برنامه‌ریزی در بعد کلان و عدم هم‌گرایی بین آن‌ها

پس از برگزاری چند جلسه مصاحبه به روش پنل با ۵ تن از خبرگان منتخب که در مراحل دلفی این تحقیق همکاری نموده‌اند، نهایتاً ۳۴ عامل مؤثر در ارائه الگوی آمایش فضاهای روستایی انتخاب شدند و با نرم‌افزار میک مک برای استخراج عوامل کلیدی و اصلی تأثیرگذار بر هدف اصلی تحقیق که پیش‌نیاز ارائه الگوی آمایش فضاهای روستایی است، مورد تحلیل قرار گرفتند. با تشکیل ماتریسی با ابعاد ۳۴×۳۴ روند تحلیل تأثیرات متقابل عوامل بر یکدیگر انجام شد. درجه پرتشدگی ماتریس ۷۱/۳ درصد است که نشان می‌دهد عوامل انتخاب شده تأثیر زیاد و پراکنده‌ای بر همدیگر داشته‌اند و در واقع سیستم از وضعیت ناپایداری برخوردار بوده است. از مجموع ۸۲۴ رابطه قابل ارزیابی در این ماتریس ۳۳۲ رابطه عدد صفر بوده که به این معنی است عوامل بر همدیگر تأثیر نداشته یا از همدیگر تأثیر نپذیرفته‌اند که این تعداد نزدیک به ۴۰ درصد کل حجم ماتریس را به خود اختصاص می‌دهد. از طرف دیگر ماتریس بر اساس شاخص‌های آماری با ۲ بار چرخش داده‌ای از مطلوبیت و بهینه‌شدگی ۱۰۰ درصد برخوردار بوده که حاکی از روایی بالای پاسخ‌های مربوط است (جدول شماره ۱).

تحلیل تأثیرات غیرمستقیم متغیرها بر یکدیگر

در این روش هرکدام از روابط متغیرها توسط نرم‌افزار به توان‌های ۲، ۳، ۴، ۵ رسانده و بر این اساس اثرات غیرمستقیم متغیرها سنجیده می‌شود. آنچه از مقایسه نتایج تحلیل اثرات مستقیم و غیرمستقیم به دست آمده این است که صرفاً چند شاخص معدود، اثرات غیرمستقیم فراوانی بر سیستم دارند و رده‌بندی عوامل کلیدی را تحت تأثیر قرار داده‌اند. از جمله این شاخص‌ها می‌توان به عامل نقد برنامه اشاره نمود که دارای اثرگذاری مستقیم رتبه ۲۰ و اثرگذاری غیرمستقیم رتبه ۱۳ است و افزایش محسوسی را تجربه کرده است. علاوه بر آن عامل هم‌گرایی-واگرایی که از رتبه ۱۹ به میزان ۳ رتبه ارتقا یافته، قابل طرح است. همچنین متغیرهای حکمروایی روستایی (رتبه ۱۱)، فضای توسعه (رتبه ۱۴)، فشارهای سیاسی (رتبه ۱۵)، مسؤولین (رتبه ۱۸)، هرکدام ۳ رتبه کاهش داشته‌اند.

اما با این حال بایستی اشاره نمود که این تغییرات بسیار جزئی بوده و آنچه از این تحلیل‌ها مدنظر این تحقیق بوده یافتن عوامل کلیدی مؤثر بر الگوی آمایش روستایی است که بر اساس نتایج رتبه‌های اول، هم در اثرات مستقیم و هم در اثرات غیرمستقیم تفاوت چندانی با همدیگر ندارند و عوامل با تأثیر بالا با چند پله جابجایی عیناً تکرار شده و ۱۳ شاخص اول هر دو گروه تقریباً یکسان هستند (تصویر شماره ۵ و تصویر شماره ۶).

- نابسامانی الگوی نظام استقرار روستاها به‌رغم یک‌تازی دیدگاه سلسله‌مراتبی نظام سکونتگاهی روستایی در الگوهای فعلی
- تلاش برای برنامه‌ای جلوه دادن اقدامات و فعالیت‌های غیر نظام‌مند مسؤولین
- کم توجهی به شرایط حساس قومی و فرهنگی در الگوهای فعلی
- عدم توجه به رقابت‌پذیری در عرصه‌های روستایی در الگوهای فعلی برنامه‌ریزی
- عدم توجه به موضوعات کلان بین‌المللی

تعیین عوامل کلیدی مؤثر بر الگوی آمایش فضاهای روستایی

همان‌گونه که بیان شد با نتایج حاصل از آسیب‌شناسی الگوهای فعلی برنامه‌ریزی روستایی در استان لرستان، ۴۰ عامل از دیدگاه صاحب‌نظران به عنوان مسائل و مشکلات اصلی معرفی شدند. بدین روی در این مرحله جهت شناسایی اولیه عوامل مؤثر بر ارائه الگوی آمایش فضاهای روستایی با تدقیق این ۴۰ مورد، عوامل مؤثر مختلفی به شرح ذیل شناسایی شده‌اند:

عوامل مؤثر (متغیرها) گروه اجتماعی: ۱- ظرفیت محلی و سرمایه اجتماعی، ۲- مشارکت روستاییان، ۳- فشارهای سیاسی محلی و ۴- شرایط قومی فرهنگی

عوامل مؤثر (متغیرها) گروه اقتصادی: ۵- ساختار اقتصاد روستایی و ۶- رقابت‌پذیری در عرصه‌های روستایی

عوامل مؤثر (متغیرها) گروه فضایی: ۷- محیط‌زیست، ۸- ویژگی‌های مناطق، ۹- آمایش سرزمین، ۱۰- پیوندهای روستایی- شهری، ۱۱- فضاهای توسعه، ۱۲- آینده شهرهای کوچک و ارتباط با روستاها، ۱۳- کارکرد مناطق روستایی، ۱۴- الگوی استقرار روستاها و ۱۵- اصول توسعه فضایی روستایی

عوامل مؤثر (متغیرها) گروه آینده: ۱۶- آینده‌نگاری، ۱۷- چشم‌انداز روستایی، ۱۸- سناریوهای جایگزین و ۱۹- رویه و نگرش نوآوری در برنامه‌ریزی روستایی

عوامل مؤثر (متغیرها) گروه مدیریت: ۲۰- مدیریت روستایی، ۲۱- حکمروایی روستایی، ۲۲- نقد برنامه، ۲۳- پایش و ارزیابی برنامه، ۲۴- سطح علمی کارشناسان روستایی نهادها، متولی، ۲۵- پیوستگی اقدامات برنامه، ۲۶- هویت نظام روستایی خارج از نظام شهری، ۲۷- اعتبار موردنیاز برنامه، ۲۸- فعالیت‌های مسئولین و ۲۹- ابزار اجرای برنامه

عوامل مؤثر (متغیرها) گروه کلان: ۳۰- هم‌گرایی - واگرایی بخش‌ها، ۳۱- دیدگاه دولتی- غیردولتی، ۳۲- قوانین، ۳۳- موضوعات کلان کشوری و ۳۴- موضوعات کلان بین‌المللی

جدول ۱. تأثیرگذاری و تأثیرپذیری مستقیم و غیرمستقیم متغیرها بر یکدیگر.

ردیف	متغیر	تأثیرات مستقیم		تأثیرات غیرمستقیم	
		تأثیرپذیری	تأثیرگذاری	تأثیرپذیری	تأثیرگذاری
۱	محیطزیست	۴۶	۵۹	۷۳۸۲	۸۸۳۱
۲	آیندنگاری	۵۵	۵۹	۸۱۲۶۲	۸۷۹۲۵
۳	مدیریت روستایی	۴۶	۲۸	۶۹۹۱۲	۶۱۶۴۹
۴	ویژگی‌های مناطق	۴۶	۵۰	۷۳۷۸۵	۸۲۴۸۰
۵	چشم‌انداز روستایی	۵۲	۶۶	۸۴۲۶۹	۱۰۲۰۲۷
۶	هم‌گرایی- واگرایی بخش‌ها	۳۸	۴۲	۶۴۰۵۴	۷۳۵۷۷
۷	ساختار اقتصاد روستایی	۵۲	۵۱	۸۱۲۵۰	۸۳۳۶۹
۸	ظرفیت محلی و سرمایه اجتماعی	۴۱	۴۱	۶۷۲۵۰	۷۰۶۴۰
۹	مشارکت روستاییان	۵۲	۳۶	۷۶۸۰۸	۵۸۶۴۵
۱۰	حکروایی روستایی	۴۲	۵۹	۶۵۴۳۲	۸۸۸۵
۱۱	آمایش سرزمین	۵۱	۴۳	۸۲۰۴۴	۷۱۱۳۸
۱۲	اصول توسعه فضایی روستایی	۴۱	۴۳	۶۷۷۹۸	۶۷۹۶۲
۱۳	نقد برنامه	۲۸	۲۷	۶۵۶۹۶	۳۳۸۶۴
۱۴	پایش و ارزیابی برنامه	۳۵	۴۸	۵۴۱۱۸	۷۱۳۷۸
۱۵	پیوندهای روستایی- شهری	۳۸	۲۹	۶۰۶۰۲	۴۹۱۷۴
۱۶	فشارهای سیاسی محلی	۳۹	۳۷	۶۳۳۲۹	۶۰۷۷۸
۱۷	فضاهای توسعه	۴۰	۴۱	۶۳۶۹۷	۶۸۷۸۳
۱۸	آینده شهرهای کوچک و ارتباط با روستاها	۳۲	۲۵	۵۳۰۳۹	۵۷۴۲۶
۱۹	سطح علمی کارشناسان روستایی نهادهای متولی	۳۴	۸	۵۶۷۳۵	۱۲۰۵۱
۲۰	پیوستگی اقدامات برنامه	۲۶	۳۱	۴۳۳۸۵	۴۹۱۷۱
۲۱	سناریوهای جایگزین	۴۴	۵۵	۷۰۰۳۸	۸۵۶۴۵
۲۲	هویت نظام روستایی خارج از نظام شهری	۲۹	۴۱	۴۸۳۳۷	۷۲۲۶۰
۲۳	رویه و نگرش نوآوری در برنامه‌ریزی روستایی	۳۰	۳۰	۵۲۰۳۱	۵۰۰۱۰
۲۴	اعتبار موردنیاز برنامه	۲۰	۴۰	۳۰۴۳۰	۶۳۰۲۶
۲۵	موضوعات کلان کشوری	۳۲	۲۱	۵۱۴۶۰	۳۱۷۷۹
۲۶	دیدگاه دولتی- غیردولتی	۲۶	۳۲	۴۴۱۴۸	۵۵۵۳۱
۲۷	کارکرد مناطق روستایی	۳۹	۴۱	۶۵۲۹۳	۷۰۹۶۴
۲۸	ابزار اجرای برنامه	۳۲	۲۹	۵۲۸۸۲	۴۶۱۲۱
۲۹	قوانین	۲۳	۱۷	۳۳۱۴۰	۲۲۸۸۴
۳۰	الگوی استقرار روستاها	۳۹	۴۱	۶۰۶۴۳	۶۶۵۹۱
۳۱	فعالیت‌های مسئولین	۳۹	۳۶	۵۹۱۶۴	۶۰۶۵۹
۳۲	شرایط قومی فرهنگی	۴۳	۳۹	۶۹۹۰۲	۶۶۸۳۸
۳۳	رقابت‌پذیری در عرصه‌های روستایی	۳۰	۳۴	۴۹۷۴۶	۵۷۵۰۲
۳۴	موضوعات کلان بین‌المللی	۳۳	۴	۵۳۵۶۸	۷۴۶۸
	جمع کل	۱۳۰۲	۱۳۰۳	۱۳۰۳	۱۳۰۳

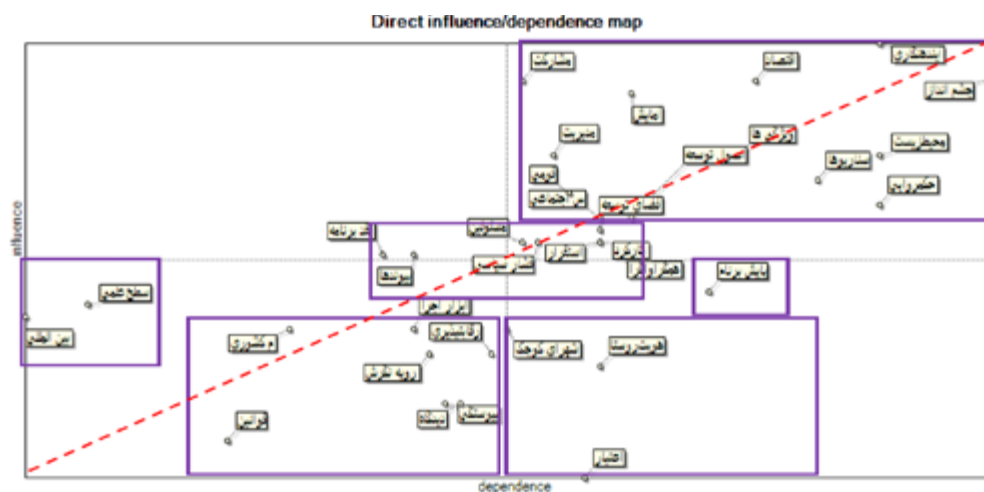
به عنوان عوامل کلیدی مؤثر بر الگوی آمایش فضاهای روستایی استان لرستان انتخاب می‌شوند. همان‌گونه که از جدول شماره ۲ قابل درک است، در ۱۴ عامل کلیدی تأثیرگذار بااهمیت‌تر، هم در تأثیرات مستقیم و هم تأثیرات غیرمستقیم ۱۳ عامل مشترک وجود دارد. به عبارتی بررسی روابط غیرمستقیم عوامل مختلف نشان می‌دهد که تمام ۱۴ عامل اول در تأثیرات مستقیم عیناً در تأثیرات غیرمستقیم با تغییر اندک در رتبه آن‌ها تکرار شده‌اند. تنها عامل نقد برنامه صرفاً در تأثیرگذاری غیرمستقیم وجود دارد و در عوض فضاهای توسعه در تأثیرگذاری مستقیم وجود دارد (تصاویر شماره ۹، ۱۰ و ۱۱).

همچنین تصویر شماره ۷ و تصویر شماره ۸ نشان می‌دهند که تغییرات اثرپذیری غیرمستقیم عوامل نیز چندان زیاد نیست به طوری که تنها عامل اصول توسعه فضایی روستایی کاهشی ۵ رتبه‌ای داشته است و در عوض عمل هویت روستایی با ۵ رتبه افزایش بیشترین تغییر و سایر عوامل تغییرات اندکی داشته‌اند.

انتخاب عوامل کلیدی مؤثر بر الگوی آمایش فضاهای روستایی

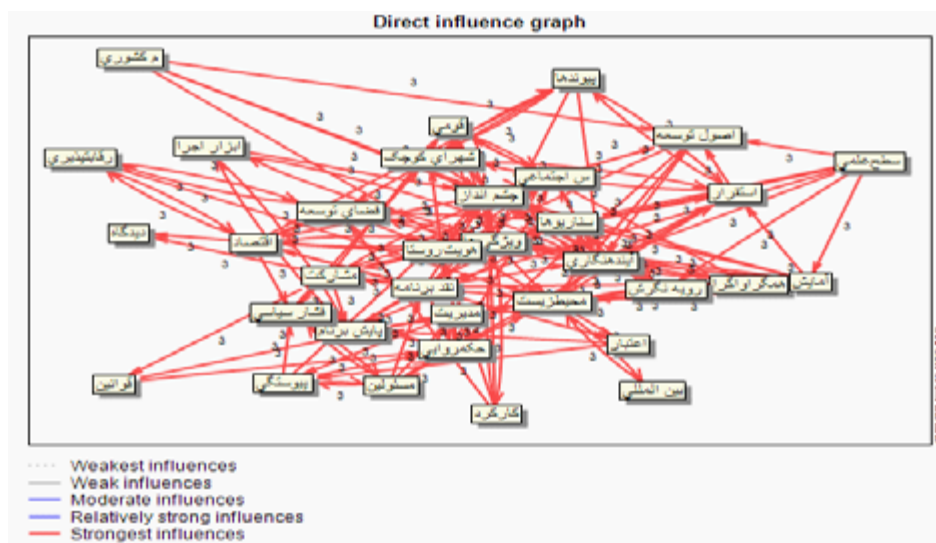
عوامل تأثیرگذار

از میان ۳۴ عامل بررسی شده در این تحقیق چند عامل اصلی

فصلنامه پژوهش‌های روستایی

تصویر ۵. پراکندگی متغیرها بر اساس تأثیرات مستقیم در محورهای تأثیرگذاری و تأثیرپذیری. منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۵

فصلنامه پژوهش‌های روستایی

تصویر ۶. روابط تأثیرات بسیار قوی مستقیم بین متغیرها. منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۵

Classement par dépendance

Flank	Variable	Variable
1	جشم انداز - 5	جشم انداز - 5
2	وحيظريست - 1	حکروپوي - 10
3	بند هنگاري - 2	وحيظريست - 1
4	حکروپوي - 10	بند هنگاري - 2
5	سناپرها - 21	سناپرها - 21
6	اقتصاد - 7	اقتصاد - 7
7	ويژگي ها - 4	ويژگي ها - 4
8	بايش برنام - 14	همگراي انگرا - 6
9	آفایش - 11	هوريشروستا - 22
10	اصول توسعه - 12	بايش برنام - 14
11	همگراي انگرا - 6	آفایش - 11
12	س اجتماعي - 8	گزار کرد - 27
13	فضاي توسعه - 17	س اجتماعي - 8
14	هوريشروستا - 22	فضاي توسعه - 17
15	کارکرد - 27	اصول توسعه - 12
16	استقرار - 30	قوي - 32
17	اعتبار - 24	استقرار - 30
18	قوي - 32	اعتبار - 24
19	وديريت - 3	وديريت - 3
20	فشار سياسي - 16	فشار سياسي - 16
21	مشارکت - 9	ممشولين - 31
22	ممشولين - 31	مشارکت - 9
23	شهرای کوچک - 18	تابتيذيري - 33
24	تابتيذيري - 33	شهرای کوچک - 18
25	ديدگاه - 26	ديدگاه - 26
26	بيونديگي - 20	رويه نگروش - 23
27	رويه نگروش - 23	بيونديگي - 20
28	بيونديگي - 20	بيونديگي - 20
29	ابزار اجرا - 28	ابزار اجرا - 28
30	نقد برنامه - 13	نقد برنامه - 13
31	م کشوري - 25	م کشوري - 25
32	قوانين - 29	قوانين - 29
33	سطح علمي - 19	سطح علمي - 19
34	بين اولي - 34	بين اولي - 34

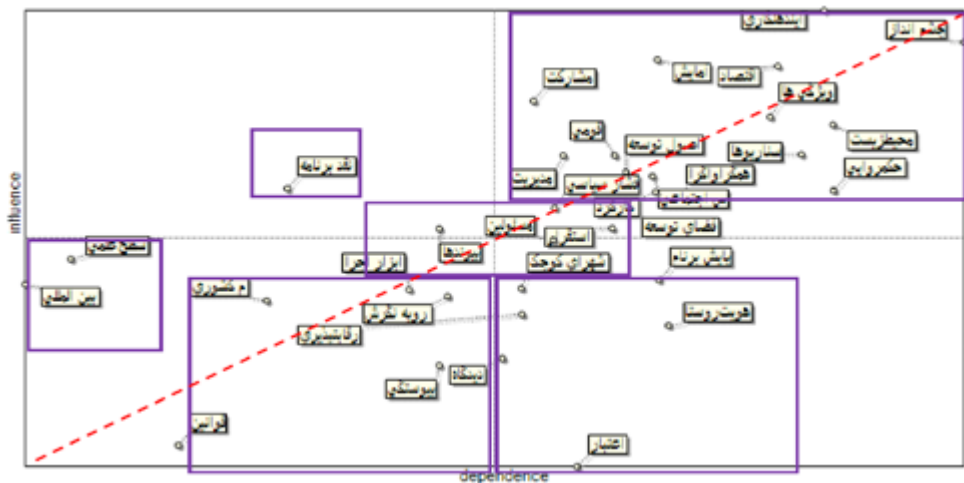
Classify variables according to their influences

Rank	Variable	Variable
1	بند هنگاري - 2	بند هنگاري - 2
2	جشم انداز - 5	جشم انداز - 5
3	آفایش - 11	آفایش - 11
4	اقتصاد - 7	اقتصاد - 7
5	مشارکت - 9	مشارکت - 9
6	آفایش - 11	آفایش - 11
7	وحيظريست - 1	وحيظريست - 1
8	ويژگي ها - 4	ويژگي ها - 4
9	سناپرها - 21	سناپرها - 21
10	قوي - 32	قوي - 32
11	حکروپوي - 10	حکروپوي - 10
12	س اجتماعي - 8	س اجتماعي - 8
13	اصول توسعه - 12	اصول توسعه - 12
14	فضاي توسعه - 17	فضاي توسعه - 17
15	فشار سياسي - 16	فشار سياسي - 16
16	کارکرد - 27	کارکرد - 27
17	استقرار - 30	استقرار - 30
18	ممشولين - 31	ممشولين - 31
19	همگراي انگرا - 6	همگراي انگرا - 6
20	نقد برنامه - 13	نقد برنامه - 13
21	بيونديگي - 15	بيونديگي - 15
22	بايش برنام - 14	بايش برنام - 14
23	سطح علمي - 19	سطح علمي - 19
24	بين اولي - 34	بين اولي - 34
25	شهرای کوچک - 18	شهرای کوچک - 18
26	م کشوري - 25	م کشوري - 25
27	ابزار اجرا - 28	ابزار اجرا - 28
28	رويه نگروش - 23	رويه نگروش - 23
29	تابتيذيري - 33	تابتيذيري - 33
30	هوريشروستا - 22	هوريشروستا - 22
31	بيونديگي - 20	بيونديگي - 20
32	ديدگاه - 26	ديدگاه - 26
33	قوانين - 29	قوانين - 29
34	اعتبار - 24	اعتبار - 24

تصویر ۸. رتبه‌بندی و تغییرات عوامل اثرپذیر. منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۵

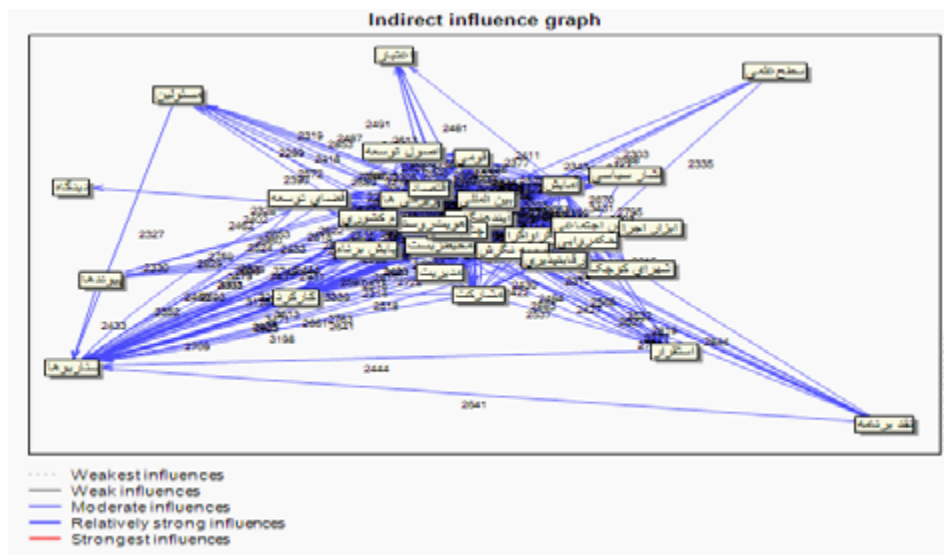
تصویر ۷. رتبه‌بندی و تغییرات عوامل اثرگذار. منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۵

Indirect influence/dependence map

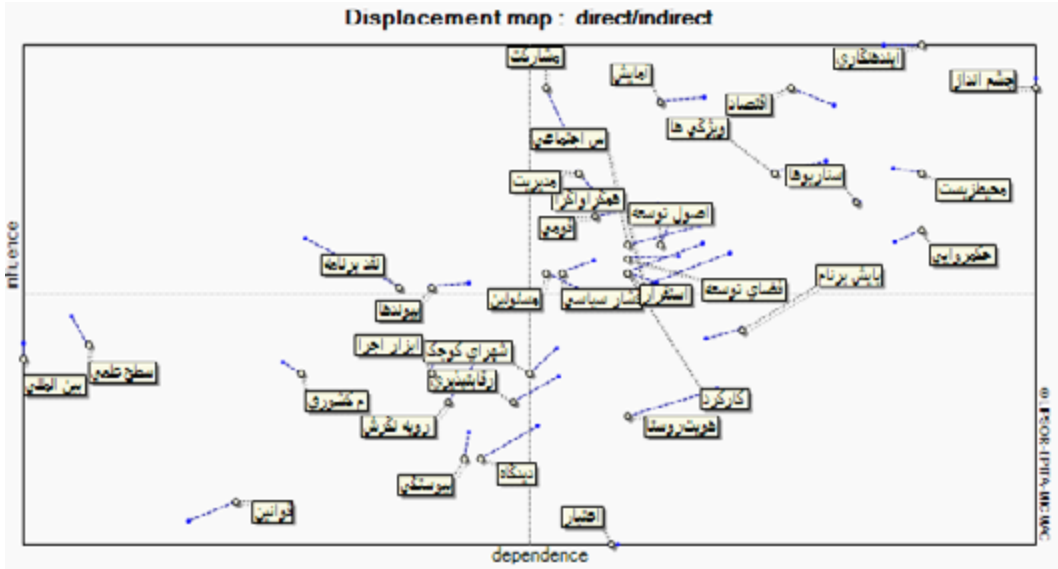
فصلنامه پژوهش‌های روستایی

تصویر ۹. پراکنده‌ی متغیرها بر اساس تأثیرات غیرمستقیم در محورهای تأثیر گذاری و تأثیر پذیری. منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۵

فصلنامه پژوهش‌های روستایی

تصویر ۱۰. روابط تأثیرات غیرمستقیم میانه تا بسیار قوی بین متغیرها. منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۵

فصلنامه پژوهش‌های روستایی

تصویر ۱۱. میزان جابجایی عوامل در تأثیرات مستقیم و غیرمستقیم. منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۵

عوامل تأثیرپذیر

این تحقیق از فهرست ۱۴ عامل تأثیرپذیر در تأثیرپذیری مستقیم و غیرمستقیم عیناً جز در یک مورد تکرار شده است. به طوری که در جدول شماره ۳ مشاهده می‌شود متغیر هویت نظام روستایی خارج از نظام شهری صرفاً در تأثیرپذیری غیرمستقیم وجود دارد و در عوض متغیر اصول توسعه فضایی روستایی صرفاً در تأثیرپذیری مستقیم وجود دارد و این موضوع حاکی از روایی، دقت محاسبات و قابل اطمینان بودن آن‌ها است.

همان گونه که در مباحث مربوط به پایداری و ناپایداری سیستم گفته شد به دلیل اینکه سیستم مورد مطالعه ناپایدار است و پراکنش عوامل عمدتاً حول محور قطری صفحه صورت گرفته است و عوامل دارای تأثیرات دوگانه بوده و عوامل تأثیرپذیر از سویی دیگر دارای تأثیرگذاری زیادی هستند. به همین دلیل در

جدول ۲. عوامل کلیدی تأثیرگذار (مستقیم و غیرمستقیم) و انتخاب نهایی.

رتبه	تأثیرگذاری مستقیم	تأثیرگذاری غیرمستقیم
۱	آیندنگاری	آیندنگاری
۲	چشم‌انداز روستایی	چشم‌انداز روستایی
۳	ساختار اقتصاد روستایی	آمایش سرزمین
۴	مشارکت روستاییان	ساختار اقتصاد روستایی
۵	آمایش سرزمین	مشارکت روستاییان
۶	محیطزیست	ویژگی‌های مناطق
۷	مدیریت روستایی	محیطزیست
۸	ویژگی‌های مناطق	سناریوهای جایگزین
۹	سناریوهای جایگزین	شرایط قومی فرهنگی
۱۰	شرایط قومی فرهنگی	مدیریت روستایی
۱۱	حکروایی روستایی	اصول توسعه فضایی روستایی
۱۲	ظرفیت محلی و سرمایه اجتماعی	ظرفیت محلی و سرمایه اجتماعی
۱۳	اصول توسعه فضایی روستایی	نقد برنامه
۱۴	فضاهای توسعه	حکروایی روستایی

فصلنامه پژوهش‌های روستایی

مأخذ: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۵

جدول ۳. عوامل کلیدی تأثیرپذیر (مستقیم و غیرمستقیم) و انتخاب نهایی.

رتبه	تأثیرپذیری مستقیم	تأثیرپذیری غیرمستقیم
۱	چشم‌انداز روستایی	چشم‌انداز روستایی
۲	محیطزیست	محیطزیست
۳	حکروایی روستایی	حکروایی روستایی
۴	آیندنگاری	آیندنگاری
۵	سناریوهای جایگزین	سناریوهای جایگزین
۶	ساختار اقتصاد روستایی	ساختار اقتصاد روستایی
۷	ویژگی‌های مناطق	ویژگی‌های مناطق
۸	پایش و ارزیابی برنامه	هم‌گرایی- واگرایی بخش‌ها
۹	آمایش سرزمین	هویت نظام روستایی خارج از نظام شهری
۱۰	اصول توسعه فضایی روستایی	آمایش سرزمین
۱۱	هم‌گرایی- واگرایی بخش‌ها	پایش و ارزیابی برنامه
۱۲	کارکرد مناطق روستایی	کارکرد مناطق روستایی
۱۳	ظرفیت محلی و سرمایه اجتماعی	ظرفیت محلی و سرمایه اجتماعی
۱۴	فضاهای توسعه	فضاهای توسعه

فصلنامه پژوهش‌های روستایی

مأخذ: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۵

بحث و نتیجه‌گیری

به منظور نتیجه‌گیری نهایی برای تعیین عوامل کلیدی مؤثر بر الگوی آمایش روستایی دو روش بکار گرفته شد: روش اول بر اساس رتبه متغیرها در هریک از حالت‌ها: از میان ۱۴ عامل با رتبه بالاتر در عوامل مستقیم و غیرمستقیم تأثیرگذار و ۱۴ عامل با رتبه بالاتر در عوامل مستقیم و غیرمستقیم تأثیرپذیر تعداد ۹ عامل شامل؛ آینده‌نگاری، چشم‌انداز روستایی، آمایش سرزمین، حکمروایی روستایی، ساختار اقتصاد روستایی، ویژگی‌های مناطق، محیط‌زیست، سناریوهای جایگزین و ظرفیت محلی و سرمایه اجتماعی تماماً تکرار شده است و این نشان می‌دهد که توجه جدی به این عوامل در کنترل سیستم و ارائه الگوی مناسب آمایش فضاهای روستایی ضرورت دارد. علاوه بر این دو متغیر اصول توسعه فضایی روستایی و فضاهای توسعه ۳ مرتبه و ۶ متغیر مشارکت روستاییان، مدیریت روستایی، شرایط قومی فرهنگی، هم‌گرایی- واگرایی بخش‌ها، پایش و ارزیابی برنامه و کارکرد مناطق روستایی دو مرتبه تکرار شده‌اند.

روش دوم بر اساس مجموع اثرگذاری متغیرها در همه حالت‌ها: محاسبه جمع جبری تأثیرگذاری و تأثیرپذیری هر متغیر در دو حالت مستقیم و غیرمستقیم، بیان‌کننده اهمیت متغیر در سیستم است. بر این اساس به ترتیب چشم‌انداز روستایی، آینده‌نگاری، محیط‌زیست، ساختار اقتصاد روستایی، حکمروایی روستایی،

جدول ۴. رتبه‌بندی نهایی عوامل کلیدی مؤثر بر سیستم.

رتبه	عوامل
۱	چشم‌انداز روستایی
۲	آینده‌نگاری
۳	محیط‌زیست
۴	ساختار اقتصاد روستایی
۵	حکمروایی روستایی
۶	سناریوهای جایگزین
۷	ویژگی‌های مناطق
۸	آمایش سرزمین
۹	مشارکت روستاییان
۱۰	اصول توسعه فضایی روستایی
۱۱	ظرفیت محلی و سرمایه اجتماعی
۱۲	مدیریت روستایی
۱۳	هم‌گرایی- واگرایی بخش‌ها

سناریوهای جایگزین، ویژگی‌های مناطق، آمایش سرزمین، مشارکت روستاییان، اصول توسعه فضایی روستایی، ظرفیت محلی و سرمایه اجتماعی، شرایط قومی فرهنگی، مدیریت روستایی و هم‌گرایی- واگرایی بخش‌ها مهم‌ترین عوامل به شمار می‌آیند. بنابراین در مجموع می‌توان گفت که عوامل مشترک بین دو روش فوق به عنوان عوامل کلیدی و مؤثر بر سیستم به شرح جدول شماره ۴ انتخاب می‌شوند:

هرچند هیچ تحقیقی با عنوان این تحقیق یافت نشد اما با بررسی تحقیقات نسبتاً مشابهی که وجوه اشتراکی با تحقیق حاضر دارند، بر اساس جدول شماره ۵ این موضوع قابل استنباط است که مسائل و مشکلاتی که در تحقیق حاضر به صورت منسجم و یکپارچه احصاء شده، برخی از آن‌ها در پژوهش‌های دیگر به صورت پراکنده به‌دست آمده است. به‌طور نمونه از ۱۳ عامل یادشده، عوامل محیط‌زیست، اقتصاد روستایی، ویژگی‌های مناطق، چشم‌انداز روستایی، مدیریت روستایی، ظرفیت محلی، مشارکت روستاییان و سرمایه اجتماعی و هم‌گرایی- واگرایی بخش‌ها در آن‌ها نیز تکرار شده است و عواملی همچون آینده‌نگاری، سناریوهای جایگزین، حکمروایی روستایی، اصول توسعه فضایی روستایی و آمایش سرزمین یا به صورت تک مورد در تحقیقات پیشین اشاره شده یا اصلاً هیچ اشاره‌ای به آن‌ها نشده است. همین موضوع نیز در خصوص مسائل و مشکلات موجود نظام فعلی برنامه‌ریزی روستایی صدق می‌کند (جدول شماره ۵).

جدول ۵. جدول تطبیقی مهم‌ترین یافته‌های سایر محققان در رابطه با مشکلات موجود در نظام فعلی برنامه‌ریزی روستایی.

رتبه	اصلی‌ترین مشکلات و مسائل	کلاتری و همکاران ۲۰۰۷	محمودی ۲۰۱۳	فیروزنیا و همکاران ۲۰۱۱	بهرامی ۲۰۰۴	پورمحمدی و همکاران ۲۰۱۰	Walsh et al 2005
۱	نبود چشم‌انداز روستایی	*		*		*	*
۲	نداشتن دیدگاه آینده‌نگاری					*	*
۳	بی‌توجهی به محیط‌زیست	*	*	*			
۴	بی‌توجهی به ساختار اقتصاد روستایی	*	*		*		*
۵	بی‌توجهی به حکمروایی روستایی						
۶	نداشتن سناریوهای جایگزین						*
۷	بی‌توجهی به ویژگی‌های مناطق				*		
۸	بی‌توجهی به آمایش سرزمین						
۹	عدم بهره‌گیری از مشارکت روستاییان				*		
۱۰	نداشتن اصول توسعه فضایی روستایی						
۱۱	کم‌توجهی به ظرفیت محلی و سرمایه اجتماعی	*	*				
۱۲	مشکل در مدیریت روستایی	*	*	*			
۱۳	واگرایی بخش‌ها				*		

فصلنامه پژوهش‌های روستایی

مأخذ: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۵

روستایی فعلی منجر به عدم تحقق برنامه‌های شده است.

- محیط‌زیست: غفلت از بحران‌های محیط‌زیستی به‌ویژه مشکل آب در توسعه روستایی، توجه به عامل محیط‌زیست را جدی‌تر می‌نماید.
- ساختار اقتصاد روستایی: وجود دیدگاه‌های عمدتاً کالبدی به برنامه‌های روستایی و بی‌توجهی به جنبه‌های اقتصادی و ساختار اقتصاد روستایی در الگوهای فعلی نیاز توجه به اقتصاد روستایی را برای رونق اقتصادی جوامع روستایی آشکار می‌کند.
- حکمروایی روستایی: توجه به شیوه حکمروایی خوب روستایی در کشور
- سناریوهای جایگزین: وجود دیدگاه‌های منسوخ شده و فقدان رویه و نگرش نوآوری در برنامه‌ریزی روستایی و نادیده گرفتن سناریوهای جایگزین توسعه فضاهای روستایی
- ویژگی‌های مناطق: عدم توجه به ویژگی‌ها و دارایی‌های (فیزیکی و غیر فیزیکی) مناطق به‌ویژه شرایط حساس قومی و فرهنگی و ارائه نسخه واحد برای هر جامعه روستایی در الگوهای فعلی نشان‌دهنده این موضوع است که توجه به ویژگی‌های مناطق اهمیت دارد.

البته ذکر این نکته ضروری است که آسیب‌هایی همچون نداشتن دیدگاه آینده‌نگاری، بی‌توجهی به حکمروایی روستایی، نداشتن سناریوهای جایگزین و یا نداشتن اصول توسعه فضایی روستایی به سبب جدید بودن این موضوعات در حیطه برنامه‌ریزی است، که در الگوهای فعلی به آن‌ها توجهی نشده است و بدیهی است یک الگوی نو، کارا و سیستماتیک بایستی به گونه‌ای طراحی شود که این آسیب‌ها را رفع نماید.

بنابراین عوامل کلیدی و مؤثری که در این تحقیق می‌توان برای ارائه الگوی آمایش فضاهای روستایی به آن‌ها اشاره کرد، مجموعه‌ای از عوامل هستند که هم جنبه‌های اقتصادی، اجتماعی و طبیعی و یا به‌طور کلی تمامی ابعاد فضایی نظام روستایی و هم جنبه‌های مدیریتی و آینده‌نگاری نظام روستایی را پوشش می‌دهند؛ به‌طوری که اگر به این عوامل در الگوی آمایشی توجه شود، مهم‌ترین مسائل و مشکلات موجود در نظام فعلی برنامه‌ریزی روستایی استان لرستان رفع خواهند شد.

- چشم‌انداز روستایی: کم‌توجهی به تدوین چشم‌انداز توسعه روستایی در الگوهای فعلی برنامه‌ریزی و مشخص نبودن چشم‌انداز استراتژیک در آن‌ها برای احساس تعهد عمومی نیازمند تدوین چشم‌انداز توسعه روستایی است
- آینده‌نگاری: نداشتن دیدگاه آینده‌نگاری در برنامه‌ریزی‌های

- آمایش سرزمین: شناخت نادرست از مفهوم آمایش سرزمین در بین تصمیم سازان و تصمیم گیران و عدم توجه همزمان به ابعاد اقتصادی اجتماعی و محیطی برنامه‌ها و سیاست‌های روستایی منتج از الگوهای فعلی منجر به گسست بین سلسله اقدامات برنامه به دلیل نبود دیدگاه آمایشی در توسعه روستایی شده است که لزوم الگوی آمایش فضاهای روستایی را بیان می‌کند.
- مشارکت روستاییان: عدم توجه به مشارکت مردم محلی در تهیه برنامه‌های روستایی و مشخص نکردن مکانیسم‌های اطلاع‌رسانی مناسب برای آموزش‌های لازم جهت تسهیل در مشارکت روستاییان در برنامه‌ریزی و البته سطح پایین آگاهی مردم روستایی برای مشارکت در تدوین برنامه‌های روستایی، منجر به اجرایی نشدن برنامه‌های روستایی می‌شود.
- اصول توسعه فضایی روستایی: نداشتن اصول توسعه فضایی روستایی به عنوان رکن اصلی و پیش‌نیاز الگوی توسعه روستایی در استان و نابسامانی الگوی نظام استقرار روستاها علی‌رغم یک‌تازی دیدگاه سلسله‌مراتبی نظام سکونتگاهی روستایی در الگوهای فعلی بیانگر این است که اصول توسعه فضایی روستایی یکی از اصلی‌ترین پیشران‌های برنامه‌ریزی روستایی است.
- ظرفیت محلی و سرمایه اجتماعی: عدم توجه به ظرفیت محلی و توسعه سرمایه اجتماعی در نواحی روستایی
- مدیریت روستایی: نبود متولی واحد مدیریت اجرای برنامه‌های روستایی در الگوهای فعلی برنامه‌ریزی و فقدان پایش و ارزیابی دوره‌ای برنامه‌های روستایی و فشارهای سیاسی مسئولان محلی در حین برنامه‌ریزی و در نهایت انحراف محصول فرایند برنامه‌ریزی همگی نشان از توجه به عامل مدیریت روستایی در برنامه‌ریزی روستایی دارد
- هم‌گرایی- واگرایی بخش‌ها: بخشی‌نگری الگوهای برنامه‌ریزی موجود در بعد کلان و عدم هم‌گرایی بین آن‌ها نیز عاملی است که می‌تواند در تهیه الگوی آمایش فضاهای روستایی نقش به‌سزایی داشته باشد.

تشکر و قدردانی

این مقاله برگرفته از رساله دکتری در رشته جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی است که با عنوان «ارائه الگوی آمایش فضاهای روستایی با رویکرد آینده‌نگاری- نمونه موردی استان لرستان» در دانشکده جغرافیای دانشگاه تهران انجام شده است.

References

- Afrakhteh, Hassan, (2009). Rural Management With An Emphasis on Iran, Ganj Honar Publications, Tehran
- Albrechts, L. (2001). Planners' Role in Strategic Spatial Planning, University of Leuven
- Bahrami, Abdolali, (2004). Rural Development Planning Process, Proceedings of the Congress of Rural Development, Challenges and Prospects, Higher Education and Research Institute of Planning and Management, Pp: 145- 160, Tehran, (In Persian).
- Cullingworth, B. and Nadin, V. (2006). Town and Country Planning in the UK. Fourteenth edition. Routledge, London.
- Eftekhari, Rokn Aldin A., Badri, A., & Sojasi H., (2011). The Foundations of The Theory of Physical Planning of Rural Areas, The Housing Institute of Islamic Revolution, Tehran, (In Persian)
- Elgendy, H., (2003). Development and Implementation of Planning Information Systems in collaborative spatial planning processes, PhD thesis, Karlsruhe University.
- European Commission, (1997). The EU Compendium of Spatial Planning Systems and Policies, Regional Development Studies 28 (Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities)
- Faraji Dana, A., (1992). An Integrated Spatial Planning And Spatial Development, Journal of Economic Research, Tehran University, No. 46, (In Persian)
- Firouznia Q., Eftekhari Rokn Aldin, A., And Badri, S. A., (2011). The Prospect And System of Planning Management of Physical Development of Rural Areas in Iran, The Housing Institute of Islamic Revolution, (In Persian)
- Faludi, A.; et al, (2002). The making of the European Spatial Development Perspective; Routledge; London
- FOREN, (2001). A practical Guid To Regional Foresight, European Commission..
- Fouladi, M., (2002). Debate on Spatial Planning Orientation, Technical And Administrative Message Manager Magazine No. 7, (In Persian)
- Foundation of Development Tomorrow, (2005). Methods of Technology Foresight, Knowledge Light Technology Development Institute, Tehran, (In Persian)
- Ghadiri Masoom M., (2013). To Identify And Analyze The Barriers To Rural Development in Lorestan Province And Using The Delphi Technique And Provide Solutions For Out of It, Governor of Lorestan, (In Persian)
- Godet, M., (1991). From anticipation to action, UNESCO publishing, Paris
- Godet, M., (2006). Creating Future Scenario Planning as a Strategic Management Tool, France, Economica Publish,
- Havas, Attila, (2003). Socio-economic And Developmental Needs: Focus of Foresight Programmes. Ankara, December.
- Healey, P., (1994). Development Plans: New approaches to Making Frameworks for Land Use Regulation, European Planning Studies 2(1): 39-58.
- Kalantari K., Asadi, A., Choubchyan S. & Shabanali Fami H., (2007), The Major Challenges of Rural Development in Order To Achieve Sustainable Development, Journal of Sociology University Ashtian(8) , (In Persian)
- Kippenberger, T., (1999). Scenario's: the search of foresight, The Antidote (22) C|S|B|S Publications Limited in: [http://en.lapropective.fr/dyn/ anglais/memoire/antidote.pdf](http://en.lapropective.fr/dyn/anglais/memoire/antidote.pdf)
- Kunzmann, K., (2006). The Europeanization of Spatial Planning; in Regional Development and Spatial Planning in an Enlarged European Union: Ed by: N. Adams, J, Alden, N. Harris; Ashgate; England; pp. 43-63.
- Lorestan Province, (2013). Spatial Plan of Lorestan Province, The Second Part Spatial Structure, Planning Department, Khorramabad, (In Persian)
- Madani Kashani, Q., And Kabiri, M., (1999). The Necessity of Prepare And Implement Regional Development Plans in Formulation Process National Development Plans, Plan And Budget Organization of Iran, Tehran, (In Persian)
- Mahmoudi, K., (2012). To Study The Barriers And Challenges of Rural Development in Terms of Planning, Students of Geography National Scientific Conference, Tehran, (In Persian)
- Martin, B.R., (1995). Foresight in Science and Technology. Technology Analysis & Strategic Management, 7(2), 139-168.
- Misra, R.P., (1975). Methodology of spatial planning for rural development in Iran, Plan and budget organization, Tehran, Iran
- Molaei Hashjin, N., (2003). Analysis of The Requirements of The Review of Planning Policies For Rural Development in Iran, Journal of Geographic Space, Issue 17, Islamic Azad University of Ahar, (In Persian)
- Momeni, M., (1999). Charter of Spatial Planning of Europe, Organization of Planning And Budget, Department of Regions, Regional Planning Office, (In Persian)
- Motiee Langroudi H., (2007). Rural Planning With An Emphasis on Iran, Mashhad University Jihad Publications, Fourth Edition, Mashhad, (In Persian)
- Narouie, M., (2008). Preparation of Development Studies: Theoretical Foundations, Governor of Isfahan, (In Persian)
- National Center of Spatial Planning (A), (2006). A Glossary of Specialized of Province Spatial Planning, Management And Planning Organization of Iran, Tehran, (In Persian)
- National Center For Spatial Planning (B), (2006). The Prospects For The Country's Development And Spatial Planning Considerations, Department of Economic Affairs And Budget And Plan Coordination, Management And Planning Organization of Iran, Tehran, (In Persian)
- National Center of Spatial Planning (C), (2006). Services Description of Province Spatial Plan, The Department of Economic Affairs And Budget And Plan Coordination, Management And Planning Organization of Iran, Tehran, (In Persian)
- Nazemi A., (2009). The Business Sector Spatial Strategies: Future Scenarios For Trade And Business, Asia Management And Spatial Planning Consultants, Commerce Ministry , Tehran, (In Persian)
- Nazemi A., Ghadiri R., (2006). Foresight From Concept To Exercise, The Center of New Industries, Tehran, (In Persian)

Pirbabaei M., (2004). Evaluation of Capacity Building in Rural Development Initiatives, Case Study: Regional Development Plan of Selseleh, Proceedings of The Congress of Rural Development, Challenges And Prospects, Higher Education And Research Institute of Planning And Management, Pp: 180-161, Tehran, (In Persian)

Plan and Budget Organization, (2015). National Spatial Planning Criteria.

Pour Mohammadi M., Hoseinzadeh Dalir K., Ghorbani, R. And Zali, N., (2010). Reengineering Planning Process With Emphasis on The Use of Foresight, Journal of Geography And Development, Volume 8, Issue Title 20, Pp. 58-37, (In Persian)

Pourtaheri M., Eftekhari Rokn Aldin, A., & Badri, S. A., (2011). Strategies And Policies Physical Development of Rural Settlements (With An Emphasis on International And Iran Experiences), The Housing Institute of Islamic Revolution, Tehran, (In Persian)

Pourtaheri, M., Naghavi, M., (2012). Physical Development of Rural Settlements With A Sustainable Development Approach (Concepts, Theories And Strategies), Journal of Housing And Rural Environment, Volume 31, No. 137, Pp70-53 Tehran, (In Persian)

Reger, G., (2001). Technology foresight in companies: From an indicator to a network and process perspective. *Technology Analysis & Strategic Management*, 13(4), 533-553.

Rezvani, M., (2011). Rural Development Planning in Iran, Publishing Ghomes, Fourth Edition, Tehran, (In Persian)

Rezvani, M., Nazari, V., Khorasani, M., (2010). The Culture of Concepts And Terminology of Planning And Rural Development, Published By University Jihad, Tehran, (In Persian)

Sharifzadegan, M. And Razavi Dehkordi, A., (2010). Assessment of Planning Process "Spatial Planning" in Iran And Strategies For Improving It, *Journal of Environmental Sciences*, Year 7 Issue 4, Pp. 100-87, Tehran, (In Persian)

Sheykh Al-Islami A., And Beyranvandzadeh, M., (2009). Comparative Study And Assess The Degree of Development of Lorestan Province, *Quarterly of Zagros Landscape*, The First Year (1) , (In Persian)

Voros, J., (2003). A generic foresight process framework. *Foresight*, 5(3), 10-21.

Walsh, James A. and Mannion, P. Joseph, (2005). RURAL IRELAND 2025 Foresight Perspectives, Department of Agriculture and Food, COFORD, the Environmental Protection Agency and the Marine Institute

Zali, Nader, (2013). Strategic Foresight in Planning And Regional Development, Institute For Strategic Studies, Tehran, (In Persian)

